

O TOBOŽNJIM POGREŠKAMA U IZDANJU KORESPONDENCIJE
MIHOVILA PAVLINOVIĆA

Kad je Historijski arhiv u Splitu 1962. u IV sv. svojih redovitih Izdanja objavio primljenu korespondenciju Mihovila Pavlinovića, koja se nalazi u tom Arhivu,¹ na tu se publikaciju osvrnuo među ostalima i Marin Pavlinović u HZ XVII, 1964, 442—447.

Budući da korespondencija istaknutih historijskih ličnosti predstavlja dragocjen historijski izvor, a Mihovil Pavlinović je svakako bio duša hrvatskoga narodnog preporoda u bivšoj pokrajini Dalmaciji, to su redaktori upravo zbog izuzetne vrijednosti tih pisama kao historijskog izvora njihov tekst objavili potpuno neizmijenjen, kao što je, uostalom, i usus kod objavljivanja historijskih izvora u znanstvene svrhe.² Iako to nije bilo potrebno, jer se radi o općenito prihvaćenoj praksi, redakcija je ipak u predgovoru upozorila na tu činjenicu, kako ne bi došlo do eventualnih nesporazuma. No upravo takav postupak dao je povoda Marinu Pavlinoviću da u svom osvrtu ozbiljno zamjeri takav postupak ne samo redaktorima nego, čak i više, jezičnom korektoru i tehničkom uredniku.³ On, naime, smatra da je upravo historijsko značenje tih pisama zahtijevalo da ih se dotjera, popravi prema zahtjevima suvremenog jezika i pravopisa i tek tako dotjerane objavi. Marin Pavlinović je jedan dio tih pisama i sam poklonio na čuvanje Historijskom arhivu u Splitu, kao

¹ O sudbini te korespondencije i o tome kako je ona dospjela na čuvanje u Historijski arhiv u Splitu vidi pobliže u uvodnom članku naslovne publikacije.

² Usp. slične publikacije raznih instituta JAZU, Arhiva Socijalističke Republike Hrvatske i drugih arhiva, Historijskog zbornika i dr.

³ Da u našoj publikaciji ima odveć štamparskih pogrešaka, to je neosporno i ponekad otežava njezinu upotrebu, jer nije uvijek lako razlučiti kada se radi o štamparskoj, a kada o pogrešci autora pisama. Svoj dio krivnje svakako snosi tehnička redakcija. No, iz svega što je u ovom članku izneseno, kao i iz same analize »pogrešaka« i pogrešaka, jasno je da jezični korektor s tekstom izvora, u ovom slučaju pisama, nije imao niti je smio imati posla. Ali desilo se to i u ovoj publikaciji, a što pisac ocjene nije zapazio, a dešava se to često i inače, da jezični korektor shvati preširoko svoja ovlaštenja. Ponekad lektor autorski tekst »ispravi«, u stvari prepravi da ga autor jedva može prepoznati. Čini mi se da ni lektor ne bi smio dirati u stil i leksik autorskog teksta, jer na kraju krajeva: style c'est l'hômmе. A i kod ispravljanja samog pravopisa morao bi se ipak konzultirati s autorom, jer korektor koji ne shvati pravilno sadržaj ili pojedine izraze (a lektor ne mora biti univerzalni stručnjak!) može »ispravljajući« pravopis pokvariti smisao teksta. I u »Korespondenciji Mihovila Pavlinovića« lektor je samovoljno ispravio pravopis u riječima kojima nije shvatio značenje. Tako je kroz čitav tekst u nazivima Carevinsko vijeće i Delegacije, iako se radi o pravom nazivu tih parlamentarnih ustanova, veliko slovo križao i stavljao malo. I obrnuto, pridjeve hrvatski, pokrajinski, dalmatinski ispred riječi sabor uporno je popravljao tako da im je stavljao veliko slovo, iako je iz konteksta vidljivo da nisu upotrebljeni kao dio naziva nego kao atributi kojima se označava o kojem se saboru radi. Takvih slučajeva bi se moglo navesti podosta. Istakla sam ih kao potkrijepu svojem mišljenju da, iako je korektorovo ime naznačeno u publikaciji, ne bi se ipak smjelo tolerirati tako samovoljno postupanje s autorskim tekstom, jer se često — kao i u ovim slučajevima — mijenjanjem pravopisa mijenja i značenje izraza, a takve pogreške čitalac pripisuje autoru.

što je u uvodnom članku ispred pisama i istaknuto, pa nam je razumljiva njegova osjetljivost za njihovo »tretiranje«, ali njegova osjetljivost ne može ipak opravdati njegove zamjerke. Evo njegovih riječi: »[...] predali smo originale (zapravo, manji dio te zbirke; B. Z.) Historijskom arhivu u Splitu na čuvanje i publiciranje u sklopu inicirane proslave stogodišnjice Narodnog preporoda u Dalmaciji i Hrvatskoj — s jednim uvjetom da se objave, razumije se bez bitnih i načelnih izmjena. To nipošto ne znači, da ih je trebalo onako *na slijepo preštampati i ne lišiti ih najgrubljih pogrešaka*, koje se nisu smjele ostaviti ni pod kojom izlikom, jer: ili *kvare smisao*, ili *odudaraju od istine* ili *nagđuju temeljna gramatička i pravopisna pravila koja su vrijedila onda kada su pisma bila pisana, a još više danas kada su tiskana*« (str. 443). Ili malo dalje: »Dobro nam je poznato da *autori pisama nisu bili pedantni filolozi*, nego naprotiv, najvećim dijelom političari, publicisti, književnici, novinari i stručnjaci koji su učili u talijanskim, njemačkim i mađarskim školama, koji nisu dobro poznavali materinski jezik ili su poznavali, nažalost, bolje talijanski [...]; drugi su opet bili vještiji u njemačkom [...] treći pak bijahu vještiji u mađarskom [...] Pored toga, *jezik se neprestano, kao živ organizam, toliko razvijao i čistio od svih tuđinskih natruha i utjecaja različitih 'škola' i pravaca da su mnoga pisma*, čak i najpoznatijih muževa iz druge polovine XIX stoljeća, *danas s jezične strane loša, a kadkad vrlo loša*« (443). I eto, to je upravo razlog zbog kojeg on smatra da se te »pogreške« nisu nikako smjele ostaviti. I zbog spomenutih razloga Pavlinović zamjera čitavoj redakciji, jezičnom lektoru čak u prvom redu, što se tom poslu tj. publiciranju nije prišlo »kritičnije«, što se objavljena pisma nije »studioznije tretiralo«, tj. što ih se nije ispravilo, »da bi ih naša suvremena historiografija mogla pouzdanije upotrijebiti u svoje plemenite svrhe« (443).

Neosporno je da bi ta pisma, popravljena po zahtjevima suvremenog jezika i pravopisa, bila lakše štivo za čitaoca. Ali redaktori su sve te »pogreške« sadržaja i »nepravilan« i zastario jezik i pravopis ipak ostavili iz razloga koji Pavlinoviću kao nehistoričaru (tj. ne historičaru po struci) očito nije poznat, a to je, *da sačuvamo autentičnost i vjerodostojnost objavljenih dokumenata*. Svaki drugi postupak, svaki manji ili veći zahvat u tekst historijskog izvora, narušava izvornost a tim i vjerodostojnost, pa se svrha njegova objavljivanja gubi ili barem veoma ograničava. Kad se radi o neobično važnim historijskim dokumentima, ako to ikako financijski razlozi dopuštaju, običava se objavljivati njihove fotokopije. No kako to u najvećem broju slučajeva nije moguće, to redaktori, prihvativši se posla redigiranja i objavljivanja nekog historijskog izvora, svojom čašću i stručnom spremom preuzimaju garanciju da je objavljeni dokument na neki način slika svog izvornika. Tek potpuno vjerno reproduciran historijski izvor može historiografija, i ne samo ona, nego i druge znanstvene discipline, s pouzdanjem upotrijebiti.

Pavlinović je naveo tri vrste pogrešaka u tim dokumentima: 1) koje kvare smisao, 2) odudaraju od istine, 3) nagđuju temeljna suvremena gramatička i pravopisna pravila. Kada smo se već upustili u ova razmatranja, možda će biti od koristi nekom mlađem i neiskusnom historičaru da se osvrnemo na postupak u vezi s takvim »pogreškama« izvornika koji se objavljuje. 1) Pogreške, omaške i sl. koje zaista kvare smisao treba ispraviti, ali samo ili u uglatim zagrađama uz pogrešnu riječ ili u bilješci pod crtom. Toga pravila su se redovito pridržavali i redaktori Korespondencije Mihovila Pavlinovića. 2) Pogreške koje odudaraju od istine ne smiju se dirati. Ako zaista u izvoru ima koja neistinita informacija, onda je stvar učenjaka koji budu naučno interpretirali taj tekst, da objašnjavaju i dokumentarno ispravljaju takve pogrešne informacije izvornika. Redaktor može jedino, da olakša posao historičaru istraživaču, u bilješci pod crtom na takve slučajeve upozoriti, pa eventualno donijeti i svoj ispravak. Poznato je da se oko nekih vijesti izvorâ historičari spore decenijama, svaki metodički naučno i argumentirano, pa ipak nisu uvijek na čistu s historijskom istinom koju neka vijest u izvorniku sadržava. Svako

»popravljanje« onoga što, po sudu redaktora, »odudara od istine« bilo bi prosto falsificiranje dokumenta. 3) Pogreške koje nagrđuju gramatička i pravopisna pravila možda bi se mogle djelomično popraviti, a neki tako i rade, kada bi neki historijski izvor bio namijenjen *samo* historiografiji u užem smislu. Ali kako redovito jedan isti dokument može služiti kao dragocjeno vrelo širem krugu istraživača različitih naučnih disciplina, to je najbolje i najispravnije ne dirati ni u takve pogreške. U konkretnom slučaju korespondencije Mihovila Pavlinovića, u kojoj ima pisama autora koji su, na žalost, kako reče Marin Pavlinović, veoma slabo poznavali svoj jezik, koji su ga svjesno učili, koji su poznavajući bolje neki strani jezik, jezik svog školovanja, mislili na tom jeziku i prevodili često doslovce na hrvatski, sve te »pogreške« mogu biti vrlo dragocjen izvor za proučavanje kulturnih utjecaja, kulturne fizionomije autora, njihova napretka u učenju vlastitog jezika itd. A da i ne govorimo o tome kako stariji jezični oblici i arhaizmi predstavljaju građu za proučavanje historije razvitka jezika i ne smije ih se osuvremenjivati, jer oni na taj način prestaju biti pouzdani izvori.

Uviđajući svu nesmotrenost temeljnih zamjerki Marina Pavlinovića i uvaživši dobronamjernost i, možda pretjeranu, revnost koja ih je inspirirala, nisam se dosada na te primjedbe osvrkala, tim više što sam kompariranjem »pogrešaka« s izvornim pismima ustanovila da se u najvećem broju slučajeva ne radi ni o kakvim redaktorskim pogreškama nego o slabom poznavanju jezika, ili osobitostima govora nekog autora, ili pak je Pavlinović naprosto tekst sasvim pogrešno razumio i njemu nerazumljive riječi uvrstio u »pogreške«. Jedino sam u jednom kratkom napisu: »Ispravak uz Korespondenciju Mihovila Pavlinovića« (Izdanja Historijskog arhiva u Splitu V, Split 1965) ispravila nekoliko zaista pogrešno odštampanih imena ili prezimena. U dva od četiri slučaja radilo se o štamparskim pogreškama (Kulušić-Kulišić, Mikotić-Mihotić), a u dva slučaja su bila zamijenjena imena ili prezimena (Dr Marijan — Don Jozo Stojković, fra Kosto Krđal — Krelja). Tom zgodom sam istaknula i to da se na ostale »pogreške« navedene u tri rubrike na tri stranice koje je Pavlinović nanizao u svojoj ocjeni ne kanim na tom mjestu osvrnati »jer to zalazi u načelno pitanje metodike redigiranja historijskih izvora kao i pitanje uloge i ovlaštenja jezičnog i tehničkog korektora u naučnim publikacijama« (224). Na tu ocjenu nisam se osvrnula ni na tom ni na kojem drugom mjestu, a pokazalo se da to nije bilo dobro. Previdila sam, naime, činjenicu da čitateljima ne može biti poznato kako Pavlinović, kao pisac ocjene u kojoj je nanizao čitavu tobožnjih pogrešaka, nije pisao na temelju uspoređivanja s originalima pisama. Sva ta pisma objavljena u Izdanjima Historijskog arhiva u Splitu nalaze se u spremištu tog Arhiva. Pavlinović je mogao imati neki svoj ranije učinjeni prijepis tih pisama i uspoređivati naš objavljeni prijepis sa svojim. No u slučaju kada se dva prijepisa ne podudaraju, treba ih svakako usporediti s originalom, a to Marin Pavlinović nije učinio. On je objavljena pisma ispravljao prema svom nahodanju i prema onome kako je on pojedine riječi ili rečenične dijelove shvaćao. A za taj nedopustiv postupak redakcija i čitatelji nisu mogli znati i tako se desilo da su njegovi ispravci i u povijesnoj literaturi prihvaćeni kao mjerodavni.⁴ I to je upravo razlog da sam se, iako pokasno, prihvatila da napišem ovaj osvrt i dadem ispravak »ispravaka«.

Da bi se čitatelji i korisnici sporne zbirke pisama mogli njome što ispravnije poslužiti i snaći se u tim dvostrukim ispravcima, držat ću se onog reda koji je postavio Marin Pavlinović. On je »pogreške« svrstao u tri grupe: A. Imena, B. Važnije pogreške (teksta), C. Štamparske i tehničke pogreške.

⁴ U »Povijesti hrvatskog naroda od 1860.—1914.« (Šidak-Gross-Karaman-Šepić) Zagreb 1968, u poglavlju »Izvori i literatura« u odjeljku: Zbirke izvora, uz »Korespondenciju Mihovila Pavlinovića«, navodi se i ocjena Marina Pavlinovića »u kojoj su ispravljene različite pogreške u tekstu ovog izdanja« (str. 334).

A. Imena

Str.	Redak	U knjizi:	Pavlinovićev ispravak	Izvorni tekst — Moja napomena
5	3 odozgo	Dr Marijan Stojković	Don Joze Stojković	Prihvaća se ispravak, jer sam te podatke i dobila od dra Pavlinovića. (V. Izdanja Hist. arhiva u Splitu /dalje IHAS/ IV, 6, i V, 223.)
5	4 "	Vid Mikotić	Vid Mihotić	Vjerojatno štamparska pogreška.
25	6 "	Morgurgu	Morpurgu	<i>Morpurgu</i> . — Št. pogreška. Pravilno prezime navedeno u bilj. 2 pod tekstom.
71	2 "	Kolinu	Kölnu	<i>Kolinu</i> — Pismo Račkoga. Radi se o gradu Kölnu u Češkoj, a ne o Kölnu u Njemačkoj.
75	14 "	Danilla	Danila	<i>Danilla</i> — U bilj. br. 7 pod tekstom donesen pravilan oblik.
84	17 odozdo	Captat	Cavtat	<i>Captat</i> — pismo Ljubiše. Stariji oblik imena tog gradića.
84	5 "	Lapena	Lapenna	<i>Lapena</i> — u bilj. 4 pod tekstom donesena pravilna grafija.
113	14 odozgo	Pauli	Paulus	<i>Pauli</i> — To je gen. od Paulus, kako se vidi iz konteksta koji je latinski citat I Pavlove poslanice Korinć., 1, 12.
134	5 "	Vezića	Vežića	<i>Vezića</i> — Pravi oblik prezimena u Indexu autora, indeksu prezimena i bilježaka.
186	18 "	Mađaru	s Mađarim	<i>proti Mađaru</i> — Djelomična štamparska pogreška.
221	2 "	Kulušić (ne Kulašić)	Kulišić	pravilno: <i>Kulišić</i> — štamp. pogreška, kako pokazuje bilj. 1 pod tekstom.
223	16 "	Maysenbug	Maysenboug	<i>Maysenbug</i> — u nekim drugim pismima i Maysenboug.

236	15 odozdo	Mathiola	Mattiolijs	Mathiola — Pravilna grafija prezimena u bilj. 3 pod crtom.
238	2 odozgo	fra Kosto Krdjal	fra Kosto Krelja	pravilno: <i>Krelja</i> — Ispravak donesen u IHAS V, 223—24.
240	20 "	Čuril (ne Čurul) i Metodije	Čiril i Metod	Čuril i <i>Metodije</i> — slovo <i>u</i> umjesto <i>i</i> o-maškom Voršaka. Omaška lako uočljiva. Zašto od Metodija činiti Metoda?
249	6 "	Gfrörerom	Gfrörerom	<i>Gfrörerom</i> — Rk. Račkoga. U bilj. 4 pod crtom tačan oblik prezimena.
259	12 "	Slavyom	Szlavyom	<i>Slavyom</i> — Rk. Klaića. Tačna grafija u bilj. 3 pod tekstom.
283	23 "	Alesanu	Alessaniju	<i>Alesanu</i> — U indeksu osoba tačna grafija.
283	19 odozdo	Mataš	Matas	<i>Mataš</i> — Klaić ga je redovito tako nazivao. U bilj. 1 pod tekstom pisma br. 138, gdje je prvi put spomenut, tačna grafija.
286	2 "	Vojnović	Lj. Vujović	<i>Vojnović</i> — U bilj. 3 pod tekstom navedeno da se radi o Lj. Vujnoviću (ne Vujoviću)
288	3 "	Utiešnović	Utješenović	<i>Utiešnović</i> — Rk. Ožegovića. Omaška lako uočljiva, jer se radi o poznatoj osobi.
320	18 odozgo	Sukupu	Šupuku	<i>Sukupu</i> — U bilj. 7 pod tekstom napomena da se radi o omašci autora pisma; moralo bi stajati Šupuku.
351	5 "	Polieta	Politea	<i>Politea</i> — Štamp. pogreška koja je lako uočljiva i iz samog regesta pred pismom i iz daljeg teksta pisma u kojem se nekoliko puta spominje Politeo.
419	5 "	Dešpotu	Despotu	<i>Dešpotu</i> — Rk. Ljubića. U Indeksima autora osoba stoji Despot.
428	19 odozdo	Dr Pastrović	Dr Paštrović	<i>Dr Pastrović</i> — U bilj. 3 pod tekstom tačan oblik.

Str.	Redak	U knjizi:	Pavlinovićev ispravak	U originalu — Moje napomene
436	13 odozgo	Zafron	Zafron	Zafron — U bilj. 2 pod tekstom pravilna grafija.
456	7 "	Rihterić	Rihtarić	Rihterić — Rk. Ljubić. U indeksu osoba tačan oblik.
467	15 "	Verzan	Vrcan	Verzan — Rk. Račkoga, koji je ime naveo onako kako se ud. Verzan, koja je pisala talijanski, potpisala.
472	2 odozdo	Leopopilli (ne Leopopolli)	Liepopili	Leopopilli — U indeksu autora donesena pravilna grafija.
488	1 odozgo	Vojniću	Vojnoviću	Vojniću — Ovo je, doista, propust redaktora što nije donio ispravak u bilješci pod tekstom.
501	20 odozdo	Bregčenskomu	Bresztyenszkomu	Bregčenskomu U indeksu osoba, u za-gradama, donesen i etimološki oblik prezimena.
523	2 "	Malinović	Milinović	Točno je: Milinović. Da se radi o štamparskoj pogrešci vidi se iz indeksa autora.
523	15 "	Šabića	Sabića	Šabića — U bilj. 8. pod tekstom donesen drugi oblik prezimena, sa S.

B. Važnije pogreške

Str.	Redak	U knjizi:	Pavlinovićev ispravak	U originalu — Moje napomene
15	15 odozdo	daledire (ne: daledive)	maledive	<i>maledire</i> — Štamp. pogreška ali ne onakva kako je navodi M. P., niti je treba ispraviti kako on misli.
15	12 „	anelo	almeno	<i>anelo</i> — (čeznem) sasvim se logično uklapa u smisao konteksta, dok proizvoljno almeno (barem) čini tekst besmislenim.
15	10 „	vergato	versato	<i>vergato</i> — Od glag. <i>vergare</i> (šibati; naskrabati, nadrljati), što sasvim dobro stoji u kontekstu. <i>Versato</i> (od glag. <i>versare</i>) ima drugo značenje.
21	10 „	notarile, (a ne notarimente)	notarialmente	<i>notarile</i> — t. j. atto notarile (bilježnički spis). Osim toga, prilog od notarile bio bi notarimente, a ne notarialmente.
22	1 „	al mia interesse	al mio interesse	<i>al mio interesse</i> — Štamp. pogreška
43	4 odozgo	neidu (ne : ne du)	ne idu	<i>neidu</i> — Slovo <i>i</i> se u knjizi dobro ne vidi.
53	3 odozdo	che si ha fatto	che ci a fatto	<i>che ci ha fatto</i> — štamp. pogreška.
80	2 odozgo	osvem	osim, izuzev	<i>osvem</i> — Rk. Klaića. Stariji izraz istog značenja.
93	20 odozdo	molio bi me	molio bih Vas	<i>molio bi me</i> — Rk. Kvaternika. Možda je trebalo ispraviti pod crtom, jer otežava razumijevanje.
95	8 „	nâh	nađoh	<i>naħ</i> (nađoh) — Rk. Ljubiše. Karakterističan primjer za tvorbu aorista od gl. naći, po analogiji glagola s inf. — ti.
104	18 „	njim	njih	<i>njih</i> — štamp. pogreška
122	1 „	na narod	za narod	<i>na narod</i> — Rk. Kvaternika
135	18 „	učinise	učini	<i>učiniše</i> — (učini se)

Str.	Redak	U knjizi:	Pavlinovićev ispravak	U originalu — Moje napomene
153	1 odozdo	u tom ljutom nevolji	toj ljutoj nevolji	tom ljutom nevolji — Rk. Klaića
156	20 "	kaija	haje	kaija — Rk. Klaića. Provincijaliziran oblik od <i>kail</i> , <i>kajel</i> (turb.) a znači: voljan, naplaćen. (V. Parčić: Rječnik hrvatsko-talijanski, Zadar 1901.)
157	11 "	Bojim će	bojim se	Bojim se — stamp. pogreška
163	8 "	prije kasnije	prije ili kasnije	prije kasnije — Rk. Kvaternika.
184	9 odozgo	hitnijeg posla	hitnijih poslova	hitnijeg posla — u sklopu konteksta sasvim opravdano.
202	4 "	komu Dubrovačkog kotara	komu iz dubrovačkog kotara	komu Dubrovačkog kotara Rk. Klaića.
215	4 "	pripostit	priprostit	pripostit Rk. Vežića, specifičan izraz, ali nema značenje koje mu M. P. pridaje.
221	4 odozdo	išta je bolje nego išta	išta je bolje nego ništa	išta je bolje nego ništa — Stamp. ili tehn. pogreška.
228	1 "	nikakvu jamstvo	nikakvo jamstvo	nikakvu jamstvo Rk. Dobrile, omaška, lako uočljiva.
256	6 "	da bilo	da bi bilo	da bilo — Rk. Biankinija. Smisao razumljiv prema kontekstu.
277	12 "	ne produlji se	ne produlji li se	ne produlji se Rk. Biankinija.
285	8 "	ne primim novce	ne primim li novce	ne primim novce Rk. Politea.
393	6 odozgo	nema pojma	nemam pojma	nema pojma — Rk. Klaića. Prema kontekstu je jasno da to znači: <i>nema ni govora</i> .
399	22 "	da će rado	da ćete rado	da će rado — Rk. Šimića. Omaška ili talij. konstrukcija (Vi. Lei, 3 l. jedn.)
401	6 odozgo	Nauživo	nauživao se	Nauživo — Rk. Klaića. Osobitost dubrovačkog govora.

409	3 odozgo	dokle brojimo	dok se brojimo	dokle brojimo — Rk. Klaića, lako shvatljivo.
421	2 „	Kad se Vami pošto nego cio život	kad se Vami pošto ste cio život	kad se Vami pošto nego cio život — Rk. Biankinija, tal. konstrukcija.
424	13 „	jer nam je hoće	jer nam se hoće	jer nam je hoće — Rk. Biankinija, omaška.
431	9 odozdo	Sram joj bilo!	Sram je bilo	Sram joj bilo! — Rk. Simonića, nepravilna sintaksa, ali lako shvatljiv smisao.
451	18 „	uprava tkoga	uprava čija	uprava tkoga — Rk. Klaića. Osebujan gen. od tko.
476	9 odozgo	ako Rendić mogao	ako bi Rendić mogao	ako Rendić mogao — Rk. Milinovića.
480	18 „	u najdobrim odnosima	u najboljim odnosima	u najdobrim odnosajim — Rk. Bulata. Karakterističan primjer za nepoznavanje hrvatskog jezika u Bulata, koji doslovno i formalistički kuje oblike. Čemu njegovu riječ odnosaj zamijeniti sa odnos?
481	2 „	a vieće nebi imao	a vijeće ne bi imalo	a vijeće nebi imao — Rk. Bulata. Pogrešan rod riječi vijeće. Ali čemu ispravljati još i pravopis reflektiranja glasa ž?
494	12 odozdo	taj odgovor	tog odgovora	taj odgovor — U kontekstu: Ako se vi (ti, vi sebi) taj odgovor ne pridržajete. Stavljajući tih riječi u gen. mjesto akuz. sasvim se mijenja smisao teksta.
503	16 „	za broda	za boga	zabroda — Rk. Vojnovića. Još i danas uobičajen izraz, da se izbjegne nepotrebna upotreba imena Božjega.

C. Štamparske i tehničke pogreške

Str.	Redak	U knjizi:	Pavlinovićev ispravak	U originalu — Moje napomene
22 27	1 odozdo 13 "	non lo crelo izjestit	non lo credo izjesti	<i>non lo credo</i> — štamp. pogreška <i>izjestit</i> — Rk. Klaića. Tipičan Klaićev oblik infinitiva. U tom pismu je i »zasjestit« (u sabor), a ima ih i drugdje u njegovim pismima.
45 61	10 odozgo 5 "	no puo emamaroide	non può hemaroide	<i>non può</i> — tehn. ili štamp. greška. <i>emaroide</i> — št. ili tehn. greška dupliranja slogova, ali bez — h.
111 146	11 odozdo 2 odozgo	prošap (ne prošup) Pritivnici[!]	prošao Protivnici	<i>prošao</i> — št. pogreška. <i>Pritivnici</i> — Uskličnik u uglatim zagradama iza riječi u knjizi upozorava, da se radi o autorovoj omaški.
154 162	18 odozdo 9 odozgo	pogobu odkug	pogodbu odkud	Ispravno: <i>pogodbu</i> — št. pogreška. <i>odkud</i> — št. pogreška, ali treba ispraviti drugačije.
166 181 236	21 odozdo 13 " 14 odozgo	djegova hoji sravnih ću	njegova koji sravnit ću	<i>njegova</i> — št. pogr. <i>koji</i> — št. pogr. <i>sravnit ću</i> — št. pogr.
254 303 313	14 " 17 " 23 "	porogovorit sirom pripoviedeam	progovoriti širom pripovijedam	<i>progovoriti</i> — št. pogr. <i>širom</i> — št. pogr. <i>pripoviedam</i> — št. pogr., ali samo s obzirom na posljednji slog.
313 326 336	13 odozdo 5 " 3/4 odozgo	nadodbe pokoditi blagogati	nagodbe pohoditi blagovati	<i>nagodbe</i> — št. pogr. <i>pohoditi</i> — št. pogr. <i>blagovati</i> — št. pogr. ali ne takva kakvu pretpostavlja M. P. Kontekst glasi: <i>odtada su sve blagovati presahnule</i> .
358 365	18 " 21 "	ad hoonres u kolikoko	ad honores u koliko	<i>ad honores</i> — št. pogr. <i>u koliko</i> — št. pogr.

367	22 odozgo	poklepa	pohlepa	poklepa — Rk. Biankinija.
382	21 odozdo	negomu	ne mogu	<i>nemogu</i> — št. pogr. (djelomično).
392	16 "	do duće	dojuće	<i>do duće</i> (godine) — Rk. Klaića.
401	6 odozgo	Nauživo	Nauživao se	<i>Nauživao</i> — Rk. Klaića, osobitost dubrovačkog govora.
404	5 odozdo	postupao	postupalo	<i>postupao</i> — Ovaj gl. pridjev odnosi se na Politea. U tekstu ima jedna druga omaška. Tekst glasi: <i>Način na koji se [je] sa mnom postupao</i> [tj. on, Politeo].
415	7 odozgo	bražijel[!]	blažije	<i>bražije</i> — Uskličnik u uglatim zagradaма u knjizi znači da je omaška autorova, a ne št. pogreška.
422	19 odozdo	opzvati	opozvati	<i>opozvati</i> — št. pogr.
458	9 "	peremtorni odgovor	meritorni odgovor	<i>peremtorni</i> — (odrešit, odlučan) u skladu je s kontekstom. Zamijeniti ga sa meritor- ni (mjerodavan) značilo bi samovoljno izmijeniti smisao teksta.
469	10 odozgo	mi prosvjedovati	ni prosvjedovati	<i>mi prosvjedovati</i> — u skladu s kontekstom: <i>ne imavši srca mi prosvjedovati</i> (tj. budući da mi nismo imali srca prosvjedovati)
493	13 odozdo	uklapljam	uklapam	<i>uklapljam</i> — Rk. Politea, karakterističan oblik tog glagola
512	8 "	franjevačko gimnazije	franjevačku gimnaziju	<i>franjevačko gimnazije</i> — U ono vrijeme kroatiziran oblik te riječi bio je u srednjem rodu. Službeni i pun naslov gimnazije glasio je: Javno više hrvatsko gimnazije u Sinju pod upravom O O franjevacu Privs. Otkupitelja. ⁵ I u tom kontekstu stoji javno i podpuno franjevačko gimnazije. Ispred imenice stoje tri pridjeva u srednjem rodu, iz čega je očito da nije riječ o pogrešci nego da je riječ gimnazije sr. roda.
518	11 odozgo	kroz Trsta	kroz Trst	<i>kroz Trsta</i> — Rk. Vitežića. Nepravilna sintaksa, analogno prijedlogu preko (Trsta.)
537	13 "	sastavljenom	sastavljenu	<i>sastavljenom</i> — Rk. Ante Biankinija.
537	14 odozdo	Ne davat štipendiji	Ne davati stipendiju	<i>Ne davat štipendiji</i> — Rk. A. Biankinija.

Ako na kraju izvršimo analizu ovih dvostrukih ispravaka, dobit ćemo slijedeće podatke: Od ukupno 104 riječi ili izraza, koje je Marin Pavlinović označio kao pogrešne i dao za njih svoje ispravke, samo su dvije prave pogreške, zamjena imena koju je počinio redaktor. Ima ukupno 31 štamparska pogreška; od tih je u devet slučajeva Pavlinović uočio pogrešku, ali nije dobro shvatio o kojoj se pravoj riječi radi (a nije uvijek ni mogao bez suočavanja s originalom), te je predložio pogrešan ispravak. Pravopisnih pogrešaka ili omaški autora pisama ima 28. Od toga ih je 11 lako uočljivih, koje svaki čitač sam može pravilno razumjeti, a za 17 težih slučajeva redaktori su dali ispravak u bilješkama pod tekstem ili u indeksu. Pravih gramatičkih pogrešaka autora pisama ima u ovom popisu 14, no one većinom ne ometaju razumijevanje teksta. U 14 slučajeva ne radi se ni o kakvim pogreškama nego o jezičnim osobitostima, bilo morfološkim bilo leksičkim. I na kraju, na 15 mjesta je Marin Pavlinović tekst sasvim krivo shvatio ili površno pročitao i za pogreške uzeo riječi kojima nije shvatio značenje, te proizvoljno, ponekad sasvim u neskladu s kontekstom, predložio svoj ispravak. Tako primjerice: Kolin-Köln, anelo-almeno, vergato-versato, kaija (od kajel)-haje, osvem-osim, peremtorni-meritorni, Pauli (gen.)-Paulus, franjevačko gimnazije (sr. rod)-franjevačka gimnazija itd.

Upravo ove grube pogreške koje je on sam počinio »ispravljajući« originalni tekst najbolje pokazuju kako je veoma sumnjiv posao ispravljanje teksta originala. I jedan od razloga poradi kojih je prihvaćena praksa da se kod publiciranja historijskih izvora u znanstvene svrhe njihov tekst nikako ne dira je, uz druge, i taj, da se onemoguću svako samovoljno i nepouzdanu subjektivno tumačenje koje se prezentira kao izvor.

Benedikta Zelić-Bučan

ODGOVOR PROF. B. GRAFENAUERU

Prof. Grafenauer se uvrijedio što sam se u HZ XVII usudio kvalificirati jednu od njegovih koncepcija »pozitivističkom tezom« (u singularu) i to onu za koju kažem — prepisujem doslovce — »da je 'zajednica dvanaest plemena' nastala u XIV st. zato da brani ugrožene privilegije«. ¹ Budući da je bilo *izričito naglašeno* o kojoj se to tezi radi, prof. je Grafenauer učinio krivo kad je moju tvrdnju da mu je JEDNA teza pozitivistička proširio na »celotno koncepciju tega prikaza« ² o feudalizmu, tražeći od mene da mu »s stvarno analizo mojega dela« ³ dokažem da je pozitivist.

Radi se o poznatoj tezi prof. N. Klaić, koju je prof. Grafenauer akritički preuzeo. A pozitivizam ove teze sastoji se u tome što ona tumači određenu društvenu situaciju i ustanovu pomoću njih samih, ne promatrajući ih u razvitku i ne povezujući ih s onim društvenim situacijama i ustanovama, koje su njima prethodile.

Budući da prof. Grafenauer izričito naglašava: »Trdim da je moje delo dovolj široko da bi morala značilnost, kakšno mi pripisuje prof. Mandić, marsikje izbiti na dan«, ne možemo se otići dojmu da je od bilj. 24. na str. 522 HZ

⁵ O. Stanko Petrov, Franjevačka klasična gimnazija u Sinju, Sinjska spomenica, Sinj, 1965, str. 184.

¹ HZ XVII, 509.

² HZ XIX—XX, 522, bilj. 24.

³ na i. mj. 532.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXI—XXII

1968—69

Redakcioni odbor

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB